

ÇANAKKALE SAVAŞLARININ ARKA PLANI

Prof. Dr. Sait AŞGIN*

ÖZET

Çanakkale savaşı sadece Türkler açısından değil aynı zamanda mazlum milletlerin dirilişinde; Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin modern ulus kimliği kazanmasında, İrlandalıların milli bilincinin oluşmasında, Rusya'da 1917 Bolşevik Devrimi'nde doğrudan ve dolaylı etkileri olan önemli bir tarihi hadisedir.

Şurası muhakkak ki Çanakkale Savaşları, Türk Milleti'nin nefsi müdafaasıdır. Aynı şekilde Türklerin bu savaşı dünyanın en güçlü ordularına karşı yapmak zorunda kaldıkları da herkes tarafından teslim edilen bir gerçektir. Bütün olumsuz şartlara rağmen savaş, Türk Milletinin zaferi ile sonuçlanmıştır.

Cephede 310.000 Osmanlı askeri ve 540.000 İtilaf askeri karşı karşıya geldiler. Savaşın askeri kahramanlık yönü pek çok kimse tarafından iyi bilinir. Biz bu makalede, buzdağının görünmeyen kısmına odaklandık.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Çanakkale Savaşı, Milli Bilinç, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı.

ABSTRACT

Background Of The Gallipoli War

Gallipoli war is important for not only Turks but also all of the aggrieved nations. It also had effects on achieving modern national character as for Australia and New Zealand. It has got some contribution to for Irish national consciousness. Of course, it is very important historical event which affects Bolshevik Revolution in Russia, 1917.

It is a certain fact that Gallipoli War was the self-defense of the Turks. Also one thing is certain that Turks had to do it against to the hardest armies of the world. Despite everything it turned out to be Turks' success.

310.000 Turkish soldier and 540.000 Allies' soldier came up against in that front-line, Military-Heroistic part of that war is well-known by most people. In this article we focus on unseen part of the iceberg.

Key Words: *History, Gallipoli War, National Consciousness, Ottoman State, First World War.*

GİRİŞ

Tarih bir milletin hafızasıdır. Bu hafızayı canlı tutmak zorundayız. Çünkü yakın ve uzak geçmişte yaşadıklarımız bugünümüzü etkiler. Onun için geçmişte yaşananlara kayıtsız kalamayız. Üstelik bizim tarihimiz oldukça görkemli bir tarihtir. Bunu şovenizmden uzak olarak tespit edebilirsiniz. Bugün Avrupa milletlerinin % 80'i Osmanlı Tarihi'ni incelemektedir (Ortaylı, 2007, s. 36) Çünkü Osmanlı tarihini bilmeden Avrupa ve Balkanların tarihini anlamak mümkün değildir. Yine Ortadoğu'da bugün Osmanlı idare sistemi yeniden tetkik edilmektedir. Çünkü bugün orada barışı sağlama yollarını araştırırken Osmanlı'nın bunu nasıl başardığına bakmanız gerekir. Onun için tarih, diplomatlar, siyasetçiler ve idareciler tarafından iyi bilinmesi gereken önemli bir disiplindir.

Tarihi bilmek için bütün savaşları ve barışları, o günkü şartları kavrayarak bilmek gerekir. Bu "zahmete" katlanmadan günümüzü tam olarak idrak edemeyiz. Böyle olunca da geleceğe ilişkin öngörüleriniz isabetli olamaz. Öyle ise tarihimizi öğrenmeli ve öğretmeliyiz.

Mart ayının 18. günü Çanakkale Deniz Zaferinin yıldönümünü kutlarız. Bu tarih mevzuattaki düzenlemeye göre "18 Mart Şehitler Günü" olarak anılmaktadır¹. Türk Milleti'nin yakın tarihi ve çağdaş millî bilincinin oluşmasında, Çanakkale'de yurdunu kahramanca savunan şehitlerin kanları ve kahramanlıkları son derecede önemlidir. Çanakkale Şehitliği gibi mezarlıklar öyle her ülkede de görülmez (Ortaylı, 2007, s.33). Ancak tarihin her safhasında olduğu gibi, Çanakkale Savaşlarını da hamasetle değil, savaşın sebepleri ve sonuçları üzerinde durarak, yaşananların perde arkasını anlamaya çalışmamız gerekir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın başını çektiği İttifak Devletleri ile İngiltere-Fransa-Rusya esas üçlüsünden oluşan İtilaf Devletleri, bilinen gerçeklerle dünyanın o güne kadar gördüğü en kapsamlı savaşta karşı karşıya gelmiştir. Bu büyük savaşın incelenmesi ayrı bir makalenin konusudur. Burada şu kadarını söyleyelim ki Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında herkes kısa sürede sonuç alınacağını düşünmekteydi. Ancak bir süre sonra görüldüğü üzere bu savaş tahminlerin aksine uzun ve yıpratıcı olacaktı. İşte 4 yıl süren bu cihan harbinin önemli bir safhasını Çanakkale Savaşları teşkil eder. Çanakkale Cephesinde düşman ittifakının 540.000 ve Osmanlı'nın 310.000 askeri karşı karşıya gelmiştir.

Şurası muhakkak ki Çanakkale Savaşları, Türk Milleti'nin nefsi müdafaa-sıdır. Burası çok açıktır. Gene ortada olan bir hakikat, bu savaşların gerçekten "yedi düvele karşı" yapıldığıdır. Dünyanın en güçlü ordularının topyekûn saldırılarına rağmen Çanakkale Savaşları, Osmanlı Devleti'nin açık zaferiyle sonuçlanmıştır.

---

1. Bkz. 24.08.2003 tarih ve 25209 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan " 18 Mart Şehitler Günü ve 19 Eylül Gaziler Gününde Yapılacak Törenler Hakkında Yönetmelik.

Çanakkale savaşı sadece Türkler açısından değil aynı zamanda mazlum milletlerin dirilişinde; Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin modern ulus kimliği kazanmasında, İrlandalıların milli bilincinin oluşmasında Rusya'da 1917 Bolşevik Devrimine doğrudan ve dolaylı etkileri olan önemli bir tarihi hadisedir (Ataksor, 2008, s.7).

Anadolu Selçuklularından sonra 624 yıl hüküm süren Osmanlı Devleti, bir ara 22 milyon kilometrekareye ulaşan nüfuz ve hâkimiyet sınırları ile ve döneminde Pax Ottomana yani Osmanlı Barışını yaşatmasıyla "cihan-şümul" bir Türk Devletidir. Bu dönemlerde Osmanlı devlet anlayışında padişaha "Padişah-ı Cihan" denilirdi. İşte Osmanlı Devletinin güçlü olduğu dönemlerde mutlak Türk hâkimiyeti altında bulunan Türk Boğazları, Osmanlı Devletinin güç kaybetmesiyle, bölgede çıkarı olan Devletlerin "hesaplarına" daha fazla konu olmaya başlamıştır. Aslında Osmanlı topraklarının tamamı için gizli ve açık hesaplar yapıldığı bilinmektedir. Ancak Türk Boğazları için durum daha özeldir.

Türk Boğazları denildiğinde İstanbul ve Çanakkale boğazları anlaşılırdı ve dünyada uluslararası bakımdan önem taşıyan 4 büyük boğazdan biridir. Diğerleri Bering, Malakka ve Cebel-i Tarık boğazlarıdır (Tuncoku, 2002, s.6).

1453 yılında İstanbul'un fethinden itibaren Türk Boğazlarında "Kadim Kural Dönemi" hâkimdir. Bu, "Türk Boğazlarına ilişkin her türlü geçiş kuralını belirleme ve uygulama yetkisinin sadece Osmanlı Devletine ait olması" demektir. 1774 yılına kadar, kapitülasyonlarla izin verilenler dışında hiçbir yabancı ticari veya askeri gemi bu dönemde boğazlardan geçemezdi. Unutmayalım bir dönem Osmanlı'nın hâkimiyet ve nüfuz sahası itibariyle Karadeniz de bir "Türk gölü" konumunda idi.

1. RUSLAR VE ÇANAKKALE

Ruslar Çanakkale cephesinde çok aktif bir rol almamışlardır. Bu husus ilk bakışta "tuhaf" gözükmekle birlikte (Mühlman, 2009, s.170), işin esası, itilaf devletlerinin her birinin savaş sonrası için kendi hesaplarının olmasıdır. Bunun siyasî ve tarihî sebepleri vardır.

Rusya önceleri bir kara devleti iken Çar I. Petro (1682–1725) dönemiyle birlikte genişleme siyasetini hızlandırmıştır. Deli Petro'nun halefleri döneminde önce kuzeyde Baltık denizine, sonra güneyde Karadeniz'e inen Ruslar, bundan sonra milli hedef olarak "sıcak denizlere inme" politikasını benimsediler. Bunu gerçekleştirmenin bir yolu da "Boğazlar" idi (Yalçın vd, 2000, s.22).

1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile Boğazlardan ticari geçiş hakkı elde eden Ruslar, Napolyon'un Mısır'a saldırması sonrasında Osmanlı Devletinin im-

zalamak durumunda kaldığı 1798 İstanbul Anlaşması ile de "olası bir savaşta yardıma gelebilmek için savaş gemilerini de Boğazlardan geçirebilme" imkânına sahip oldular.

Rusların Boğazlarda avantajlı hale gelmesi, İngiliz politikalarına uygun değildi. Bu yüzden İngilizler bu duruma şiddetle karşı çıktılar. Hatta 1807'de İngiliz Donanması Boğazları zorla geçti. Bunun üzerine İngiltere ile Kala-i Sultaniye (Çanakkale) Anlaşması imzalandı ve Osmanlı Devleti diğer bütün devletlerin savaş gemilerine boğazları kapatma sözü verdi. Yani Kadim Kural (Mutlak Türk Hâkimiyeti) dönemi bu kez bizim gücümüzle değil, diğer devletlerin baskısı ve çakar çatışması sebebiyle gündeme geldi.

1828'de Yunan isyanı başlayıp İngiltere ve Fransa onlara destek verince, Osmanlı Devleti 1829 Edirne Anlaşması ile Rus ticaret gemilerine hem boğazlardan geçme hem de Türk karasularında serbest ticaret imkânı verdi. 1833'te Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı başladığında ise Hünkâr İskeleye Anlaşmasıyla Ruslara "olası bir savaşta, diğer ülkelerin savaş gemilerine Boğazları kapatma sözü" verildi. Pek tabii, İngiltere ve Fransa buna da şiddetle karşı çıkarak baskı yaptı ve ilgili devletlerin katılımı ile 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Buna göre barış zamanı bütün devletlerin savaş gemilerine kapanan Boğazlardan, savaş zamanı sadece Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan ülkeler savaş gemisi geçirebilecekti. Nitekim Kırım Savaşı sırasında bu madde uygulanmış; Osmanlı tarafındaki İngiliz ve Fransız donanması Boğazlardan geçerek Rusya ile savaşmıştır.

Demek ki Rusya açısından Türk Boğazları, geleneksel genişleme ve sıcak denizlere inme siyasetlerinin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Ruslar, İstanbul'u ve Boğazları asırlık emelleri için önemli görüyor ve bir fırsat kolluyorlardı. Daha önceki girişimlerinde özellikle İngilizler, elbette kendi menfaatleri doğrultusunda, Ruslara karşı Türkleri desteklediği için bir "denge" sağlanabiliyordu. Nitekim en son, Osmanlı Devleti 1913'te Edirne'yi geri aldığına Rusların Boğazların Anadolu yakasına asker çıkartarak İstanbul'u ele geçirme planlarına yine İngilizler engel olmuştu.

Ruslar Boğazlar meselesini, ancak Avrupa'nın tamamını ilgilendiren bir savaş ve karışıklık ortamında "çözebileceklerini" anlamışlardı. Dolayısıyla dünyanın adım adım savaşa gittiği bir ortamda doğacak böyle bir fırsat için hazırlık yapmaktaydılar. Örneğin Rusya Büyükelçiliği ve Dışişlerinin I. Dünya Savaşının hemen öncesinde Rus Çarına "çıkarlarımızı korumak için harekete geçmemiz gerektiğinde Boğazlar meselesini lehimize çözümlenmeyi temin amacıyla ayrıntılı bir harekât programının bir an evvel hazırlanması" şeklinde raporlar verdiği bilinmektedir (Karabekir, 1994, s.103).

İngiltere ve Fransa ise Rusların sıcak denizlere inmesine engel olmak için uzunca bir süre Osmanlı Devleti'ni desteklemiş ancak dünyadaki genel konjonktür itibariyle daha sonra bu konuda Osmanlı devletine verdikleri desteği çekmişlerdir. Gene de İngilizler ve Fransızların -Rusların kadim emellerini iyi bildikleri için- müttefik olmalarına rağmen, Rusya'nın Çanakkale Cephesine aktif katılımını "pek istemedikleri" anlaşılmaktadır. Nitekim Rusya'nın Boğazlar üzerindeki taleplerine, konjonktür gereği prensipte "evet" diyen İngilizler ve Fransızlar, bu konunun "Almanların yenilmesinden sonra kesinleştirilmesi gerektiği" fikrindedir. Neticede Çanakkale Savaşları başlayınca devre dışı kalmak istemeyen Rusya 4 Mart 1915'te müttefiklerine nota vermiş ve Boğazları, İstanbul'u, Doğu Trakya'yı, Sakarya-İzmit arasını, Marmara adalarını istemiştir. İngiltere ve Fransa ise aslında hoş karşılamadıkları bu talepleri, hem konjonktür gereği, hem de Rusya'nın İngiltere ve Fransa'nın "Yakın ve Orta-Doğudaki hakimiyetlerine razı olması" karşılığında, (12 Mart'ta İngiltere ve 10 Nisan'da Fransa) kabul etmişlerdir (Yalçın vd., 2000, s.94).

Unutmayalım ki İngilizlerin ve Fransızların Çanakkale Cephe'sini açmakta ki bir gayesi Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakmak ve Rusya'ya destek götürmek, diğer bir amaçları ise buğday deposu durumundaki Rus müttefikinden istifade etmek idi. Yine bu yolla Rusya, müttefikleri tarafından Alman cephesinde desteklenerek Almanların İngiliz ve Fransız cephelerindeki baskısı hafifletilmiş olacaktı. Ayrıca pek tabiidir ki, Türk Boğazlarını ele geçirmek, Osmanlı Devleti'nin "boğazını sıkıkmak" yani Başkent İstanbul'u işgal etmek, bu suretle Osmanlı Devleti'ni daha kısa sürede savaş dışı bırakmak anlamına gelecekti.

Bütün bu hususlar, sürmekte olan savaşa ilişkin kısa vadeli "taktik" amaçlar olarak değerlendirilmelidir. İşin esasında savaş öncesinde büyük devletlerin kendi çıkarları bakımından yaptığı hesaplar; Osmanlı Devletini paylaşma yolundaki gizli ve açık anlaşmalar; savaş bittiğinde herkesin kendi elinde kalmasını istediği toprak hesapları ve bilhassa İstanbul'un tarihi ve stratejik durumu söz konusuydu. İstanbul, Batı'nın gözünde daima önemli olmuştur. Mesela Napolyon'a göre "İstanbul, değer biçilmez bir anahtardır ve tek başına bir imparatorluğa bedeldir. Ona kim sahip olursa bütün dünyaya sahip olur."

Rus liderler, müttefiklerinden gelecek silah yardımı kendileri için çok önemli olduğu halde, Boğaz Harekâtı'na ilişkin olarak önce olumsuz tepki göstermişlerdir. Ancak Çanakkale harekâtı başlayınca diğer cephelerdeki ağır yüklerine rağmen bu bölgeye gemi ve asker göndermeye çalışmışlardır. Bu sebeple Ruslar Çanakkale cephesine ise 4500 kişilik bir kuvvet sevk edilebileceklerini bildirmişlerdir. Ancak müttefik Komutanı İngiliz Lord Kitchener'in "İngiltere'nin askeri planlarının uygulanmasını zorlaştıracığı ve fazla bir yardımı olmayacağı"

gereğesiyle bu teklifi kabul etmediğini görüyoruz. Ruslar bunu, Boğazlar ve İstanbul'un işgalinde müttefiklerinin, kendilerinin söz sahibi olmasını istemediği şeklinde değerlendirmiştir. En azından bir savaş gemisini bölgeye yollayıp çatışmalara fiilen katılmak konusunda ısrarlı davranan Rusya, Ascold isimli bir kruvazörünü bu işle görevlendirmiştir. Böylece İtilaf Devletleri'nin başarı kazanması halinde Ruslar da İngiltere ve Fransa ile birlikte İstanbul'un işgaline fiilen katılma imkânı bulacak ve bu konuda Avrupalı müttefiklerine karşı ciddi bir koz elde edeceklerdi.

2. İNGİLTERE VE FRANSA'NIN ÇANAKKALE SAVAŞLARINDAKİ ROLÜ

İngilizler ve Fransızlar bakımından Çanakkale Savaşlarının nedenleri ve bu cepheden beklentileri, I. Dünya Savaşının nedenleri ve "hasta adam" diye nitelenen Osmanlı toprakların paylaşılması emelleriyle aynıdır. Nitekim savaş öncesinde batılı devletlerin kendi aralarında yaptıkları gizli anlaşmalarla hangi bölgenin kim tarafından işgal edileceği de belirlenmişti. Bu anlaşmaların en meşhurlarından Sykes-Picot Anlaşması ile İngiltere ve Fransa Ortadoğu'ya ilişkin emellerinde "uzlaşmışlardır." Anadolu'da, Ortadoğu da, Arap yarımadasında, Afrika'da Osmanlı topraklarının nasıl paylaşılacağı konusundaki "mutabakat" bu anlaşmaların ve çeşitli cephelerde yürütülecek savaşların temel motivasyonudur. Bu planlara gene Osmanlı topraklarından vaat edilen yerler karşılığı İtalya da katılmıştır.

Burada özellikle İngilizlerin I. Dünya Savaşını, askerî cepheden önce propaganda boyutunda kazandıklarını ve bu konuda çok mahir oldukları hususunda haklarını teslim etmek gerekir. Mesela Halifenin Cihat çağrısının İngiliz ve Fransız sömürgesi konumundaki Müslüman topluluklarda beklenen tesiri göstermemesi, Amerikan ve hatta Alman kamuoyunun, savaşa Almanların sebep olduğuna inandırılmaları, Alman donanmasında isyan çıkartmaları, Türk askerine karşı bilhassa Arapların yoğun yaşadığı yerlerde savaş azmini kırmaya yönelik ve sömürgelerinde yürüttükleri propagandalar çok enteresan ve incelenmesi gereken konulardır.

Belli ki, her kesimin konum ve inancına uygun temalar, İtilaf Devletlerince ustalıkla işlenmiştir. Mesela Alman etkisiyle hazırlanan uzun, anlaşılması ve akılda kalması zor metinlerden oluşan Halife Fetvalarına karşı, İngilizler kısa ve ustalıkla propagandalarla başarılı olmuşlardır.

Sömürgelerindeki Müslümanlara, "Almanlar Halifenin ülkesini işgal etti, onu kurtarmaya gidiyoruz." propagandasının da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Kâzım Karabekir Çanakkale’de yakalanan Müslüman esirlerin, Türk askerinin Müslüman olduğuna inanmayıp, “siz Almansınız” diye itiraz ettiklerini yazar. Karabekir Paşa’nın yazdığına göre bu Müslüman esirlere “inandırıcı delillerle hakikati anlattıktan sonra” öğrenilen gerçek şudur: İngiliz ve Fransızlar Müslüman askerlere “Halife’yi Almanların elinden kurtarmaya gidiyoruz. Almanlar Çanakkale Boğazını tutmuşlar. Muharebede sakın Türk askerlerine ateş etmeyiniz, onlar sizin din kardeşlerinizdir. Maksudumuz o zavallıları da Almanların elinden kurtarmaktır. Türk askerlerinin başında kırmızı fes olduğunu biliyorsunuz. Almanların başında toprak rengi başlık vardır. Bunlara aman vermeyin öldürün. Sakın feslilere ateş etmeyin. Gayret ve kahramanlık gösterin de Halife ve Padişah efendimizi çabuk kurtaralım!” biçiminde bir genelge çıkartmışlardı (Karabekir, 1994, C.II, s.261). Tabii, Osmanlı Ordusu, kırmızı festen hâki başlığa geçeli çok olmuştu.

Karabekir Paşa’nın anlattığı başka ilginç olaylar da bulunmaktadır: İtilaf cephesinden Ezan okunması gibi. Karabekir bu konuda şöyle yazıyor: “... O zavallılar, Alman sanarak Türkleri öldürürken üstelik bir de sevap işlediklerini düşünerek seviniyorlarmış!..Biz siperlerimizden ara sıra ezan ve Kuran okutarak kendimizin Müslüman olduğumuzu anlatmak isterdik. Derhal düşman siperlerinden de aynı şekilde karşılık verilirdi. Meğerse subayları kendilerine demiş ki; ‘Almanlar hile yapıyor, sakın aldanmayın, siz de okuyun!’ (Karabekir, 1994, C.II, s.262).

Bu psikolojik ortam içerisinde güçlü donanmaları ve sömürgelerinden topladıkları askerler ile İngilizler ve Fransızlar Çanakkale’ye saldırmıştır. İngiliz Savaş Bakanı ve İtilaf Donanmaları Komutanı Lord Kitchener idaresindeki İngiliz ve Fransız Donanma kuvvetleri 19 Şubat 1915’te Kumkale ve Seddü’l-Bahr tabyalarını uzun menzilli toplarıyla dövmeye başladığında, kısa menzilli topları ile Türklerin müdahalesi yetersiz kalıyordu. Üstelik bu topların cephanesi Osmanlı Devletinde üretilmiyordu. Almanya’dan ise savaş dolayısıyla istenen nakiller gerçekleştirilememişti. Mayınlar da yetersiz sayıydı.

Ayrıca Osmanlı Devleti İngiltere ile ittifak yapma umudunu taşıdığı dönemde donanmanın ve limanların düzenlenmesi hususunu İngiltere’ye bıraktığı için, İngilizler Osmanlı’nın savunma imkân ve kabiliyetini biliyorlardı. Bu şartlarda 19 Şubat–17 Mart arasında aralıklarla Türk tabyalarını bombalayan İtilaf donanması, 18 Mart 1915 sabahı bombardıman eşliğinde Çanakkale Boğazını geçmeye teşebbüs etti. Ancak Türk toplarının atış menziline girdikten sonra düşman donanması neye uğradığını şaşırды. Bu arada Nusret Mayın ge-

misinin başarılı çalışması da sonuç vermişti. İşte 18 gemilik filodan 7'sinin battığı, bir kısmının da önemli yaralar aldığı bu günü Türkiye 18 Mart Şehitler Günü olarak kutluyor.

3. ÇANAKKALE SAVAŞLARINDA ALMAN-OSMANLI İLİŞKİLERİ

Dünya savaşı arifesinde İngiltere'de imalatı tamamlanan Sultan Osman zırhlısına, son taksiti (700.000 lira) 7 Ağustos 1914'te ödenmiş ve Osmanlı Sancağı çekilmiş olmasına rağmen İngiliz Devleti tarafından el konmuştu. Arkasından benzer bir durum Reşadiye zırhlısı ve destroyerleri için de gerçekleşti. Bu sırada Osmanlı Devleti "tarafsız seferberlik" içerisindeydi. Bu olaylar üzerine, -zaten Ruslarla savaştığı için kamuoyunda sempati ile yaklaşılana- Almanların iki zırhlısını Osmanlı Devleti emrine göndermesi, Almanlara olan yakınlığı artırmıştır.

Ancak unutmamak gerekir ki, müttefik de olsa her devlet önce kendi menfaatlerini düşünür. Bu durum, I. Dünya Savaşının genel seyrinde olduğu gibi, Çanakkale Cephesinde de böyledir. Rusya ile İngiltere ve Fransa'nın Türk Boğazları konusundaki menfaatlerinin çatışması gibi Almanlarla Osmanlı Devleti arasında da çıkar çekişmeleri söz konusudur. Mesela Osmanlı Devleti, haliyle Yavuz ve Midilli'ye Osmanlı sancağı çekmek ister. Komutanları da elbette Türk olacaktır.

Almanların bu konudaki istek ve beklentisi ise farklıdır. Onlara göre Alman Amiralî Türk Donanmasını da emrine almalı ve Alman Bayrağı ile hemen Karadeniz'e açılarak Rus sevkıyatına engel olmalıydı. Neticede Yavuz gemisinde Türk bayrağı çekilmesine rağmen Alman Amiral Bayrağı da indirilmedi. Bunu gören Rauf Bey, (ki teslim edilseydi Sultan Osman zırhlısının Süvarisi olarak görev yapacaktı), durumu Cemal Paşa'ya şikayet ettiğinde "Ne yapalım herifler ne gemiden çıkıyor, ne de amiral bayrağını değiştiriyor. Gemiler ismen bizim!" dediği rivayet olunur. Rauf Bey ise, Cemal Paşa'ya "kendisini torpido komutanı yapmaları halinde bir gün geminin etrafını sararak tayfayı zorla çıkartabilecekleri" önerisini getirir (Karabekir, 1994, C.II, s.270). Bir süre sonra Torpido komutanı olarak bir Alman subay tayin olmuş ve Rauf Bey Afgan Emiri'ne Paşahın mektup ve hediyelerini götürmekle görevlendirilmiştir.

I. Dünya Savaşı arifesinde, Osmanlı Ordularının genel sevk ve idaresi için en önemli mevkilere Alman Subaylarının geçirilmesi önemli bir konudur. Osmanlı Genelkurmay Başkanının, Osmanlının en kuvvetli birliği olan I. Ordu komutanının ve askeri istihbaratın başının Alman olduğu; Osmanlı subaylarının

ancak yardımcı mevkilerde kaldığı bir ordunun, Osmanlı menfaatlerinden çok, Alman menfaatlerine uygun şartlarda sevk edilmek istenebileceği unutulmamalıdır. Nitekim içten içe yaşanan bu çekişmelerin ayrıntıları Kâzım Karabekir Paşa gibi subayların hatıratında yeterince anlatılmaktadır. Bu husus, hatırat ve ordu arşivi başta olmak üzere kayıtlı belgelerden daha ayrıntılı harp tarihi tetkikleri olarak incelenmeye muhtaçtır.

4. JAPONLAR ÇANAKKALE'DE NEDEN YOKTU?!

Öbür tarafta Japonya'nın Çanakkale Savaşlarıyla ilgili tavır ve tutumunu bilmek gerekir. Unutmayalım ki Japonya İngiltere ile 1902'de yaptığı ittifak anlaşmasıyla Rusya'ya karşı bu devletin desteğini yanına aldığı gibi Çin'de elde ettiği çıkarları da İngiltere'ye kabul ettirmiş oluyordu. 1911 yılında yenilenen ittifak anlaşması sırasında ise o günün dengeleri içerisinde İngiltere, Japonya'nın Çin üzerindeki genişleme isteklerini kabul etmek zorunda kalıyordu. Böylece Japonya 1. Dünya Savaşı sırasında yeniden saldırgan ve yayılcı siyasete yönelmiş durumdaydı. Batılı Devletler, Avrupa'da Almanya ile savaşırken Japonya, Alman sömürgeleri Caroline, Marshall ve Marianne adalar grubunu ele geçirdi. Diyebiliriz ki 1. Dünya Savaşı'nda Japonya'nın askeri ve mali yükü; 1895'te Çin'e, 1904-1905'te Rusya'ya, 1909-1910'da Kore'ye karşı yürüttüğü harekâtın maliyetlerinden daha az olmuştur. Ayrıca hem Avustralya ve Yeni Zelanda gemilerine Alman denizaltılarına karşı koruma refakati hem de bunlara sattığı silah ve cephane karşılığı önemli kazançlar elde etmiştir. Japonya'nın Avrupa cephesine gemi ve asker sevk etmesi ise ancak Almanya'nın 1917 yılında başlattığı yoğun denizaltı saldırılarında Japon ticaret gemilerinin batması sonrasındır.

Japonya'nın bu denli avantajlı hale gelmesinden endişelenen müttefikleri onu da Avrupa cephesine çekmek için gayret göstermişlerdir. Bu yoldaki taleplerinden bir tanesi Japonya'nın Akdeniz'e donanma göndermesidir. Ancak Japonlar, bu konudaki bütün ısrarlı taleplere rağmen uzak bölgelerde büyük askeri harekâta hazır olmadıkları gerekçesiyle Akdeniz'e ve Çanakkale Boğazı'na donanma ve asker göndermemişlerdir. Çanakkale Savaşları kapsamında yaşanan İngiliz ve Japon diplomasi trafiği, ince hesaplara dayanan İngiliz diplomasisi ile dikkatli ve kuşkucu Japon yaklaşımı bakımından ayrıca incelenmeye değer mahiyettedir.

5. ÇANAKKALEDE HİNTLİ ASKERLER

Coğrafi keşiflerin ve uluslararası ticarete deniz yollarının önemi artınca İngiltere Hindistan'la yoğun olarak ilgilenmeye başlamıştı. Önce Doğu Hindistan Şirketi sonra İngiliz Parlamentosu'na sorumlu Genel Vali ve Yüksek Mahkeme

ile Hindistan'a nüfuz eden İngiltere, sadece Müslümanların yoğun bulunduğu Kuzey ve Batı kesimlerinde bir isyanla karşılaşmış, diğer bölgelerden destek gelmeyince buralara da hâkim olmuştur.

1. Dünya Savaşı çıktığında İngiltere'nin yardım istediği deniz aşırı kolonilerinden Yeni Zelanda, Avustralya gibi ülkeler ile beraber Hindistan da İngiltere'ye fiili destek vermiştir. Sayıları neredeyse 700'ü bulan yerel Hint prenslikleri ortak bir kararla İngiliz İmparatorluğu için bütün imkânlarını seferber etmişler; hatta bazı maharacalar özel mücevherlerini dahi bu amaca hasretmişlerdir. Bu denli bir desteğin altında İngilizlerin Hindistan'da elde ettikleri "saygınlığın" rolü büyüktür. İngiliz propagandası 1. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışını ve İngiltere'nin "despotizme karşı hürriyet ve liberalizm uğrunda savaştığı" fikrini Hindistan kamuoyuna benimsetmiş idi.

İslam dinine samimiyetle bağlı olan Hintli Müslümanlar ise bu tercihte zor bir durumda kalmakla birlikte İngilizlerin "İslam coğrafyasında kutsal yerlere saldırmayacakları Fransa ve Rusya'nın da buralara zarar vermesine müsaade etmeyecekleri" yolunda güvence veren propagandaları sonucu İngiltere'yi desteklemişlerdir. Bu konuda önde gelen Müslüman Hintlilerin açıklamaları da etkili olmuştur. Yapılan İngiliz propagandasında "Türklerin bu savaşa İslam davası için girmediği Balkan Savaşları'nda Avrupa'daki Müslüman topraklar Hıristiyanların ele geçerken İslam Dünyası'ndan yardım istemeyen Osmanlı'nın Almanya'ya destek amacıyla girdiği, dünyada hiçbir kralın yönetiminde İngilizlerde olduğu kadar çok Müslüman'ın bulunmadığı" gibi argümanlar kullanılmıştır.

Aslında Balkan Savaşları'nda Hint Müslümanlarının gönüllü para desteklerinin olduğunu ve Halife'nin yani Osmanlı Padişahı'nın buna teşekkür için Delhi'deki bir camiye hediye halılar yolladığını biliyoruz. Ancak Hindistan'daki İngiliz yönetimi bunu Türk-Alman güdümündeki Pan-İslamist bir eylem sayarak halıların yerine ulaşmasını uzun süre engellemiştir.

Netice itibariyle 1. Dünya Savaşı sırasında Hindistan genelinde toplu bir Müslüman ayaklanması yahut din kardeşlerine karşı savaşmamak gibi bir eylem Şeyhülislam'ın bütün fetvalarına rağmen vuku bulmamış (Tuncoku, 2002: s.63) ancak Hint Müslümanları bilhassa Kurtuluş Savaşı yıllarında Türklere maddi manevi desteklerini etkili bir şekilde gerçekleştirmiştir (Hulagu, 1999: s.917). Milli Mücadele'ye Hint ve diğer Asya Müslümanlarının yapmış olduğu maddi yardımların savaş sırasında harcanmayan bir kısmının daha sonra İş Bankası'nın kuruluş sermayesi olarak da değerlendirildiği de not edilmelidir.

Hindistan 1. Dünya Savaşı'nda İngiltere'ye 580.000 civarında asker desteği vermiş, bunların sadece 10.000 kadarı Çanakkale Cephesi'ne sevk edilmiştir.

Çanakkale’de savaşan Hint askerleri süvari, piyade ve öncü, lağım ve tünel kazıcı, mayıncı, işaretçi, dağ topçu birliklerinden oluşmuştur. Özellikle Kitre, Seddül Bahir ve Conkbayırı-Anafartalar muharebelerinde savaşmışlardır. Bu cephelerde İngiliz ve Fransız kuvvetleri ile Anzaklara destek kuvveti vermişlerdir. Bu Hint askerlerinin içerisinde bulunan az sayıda Pencaplı Müslüman gruba daha çok kıyıda ve yardımcı hizmetler alanında görev verildiğini söylemek gerekir. Aslında İngiliz yöneticilerin Müslüman Hintliler konusunda tereddüt yaşamalarını anlamak gerekir. Nitekim Hazaralara mensup bazı Müslüman Hintliler Mısır’da dindaşlarına sığınmışlardır.

Bir İngiliz subayının tespitiyle Hintli askerler uygulamada herhangi bir hükümet veya ülke için değil fakat hürmet ve saygı göstermek üzere yetiştirildiği İngiliz subaylarına karşı terbiye ve sevgisi nedeniyle savaşmaktaydı. Hazin olan gerçek, Anzaklar veya Afrika kolonilerinden gelenlerle aynı kaderi paylaşan Hintlilerin, “sahip” diye seslendiği İngiliz subaylarının komutasında Çanakkale’de hiçbir şekilde taraf olmadıkları bir savaşın parçası yapılmalarıdır.

6. İRLANDALILAR VE ÇANAKKALE

Çanakkale’de özellikle Seddü’l-Bahir, Suvla ve Anafartalar’da şiddetli geçen çarpışmalarda yer alan diğer bir grup da İrlandalılarıdır. İrlanda Avrupa Kitası’nın Kuzey batı ucunda yer alan ve 12. Yüzyıldan itibaren İngiliz işgal ve tesiri altında kalan bir adadır. 1922 yılında İngiltere’den bağımsızlığını kazanıncaya kadar sürekli olarak İngilizlere karşı ayaklanmışlardır. İngiltere’nin adada uyguladığı baskılar nedeniyle, Amerika başta olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde İrlanda kökenli insanların yaşadığı bilinmektedir.

1. Dünya Savaşı başladığında İngiltere ile işbirliği yapma taraftarı olan İrlandalıların etkisiyle İrlanda askerleri İngiltere saflarında savaşa katılmışlardır. Çünkü coğrafi konumları ve sahip olduğu değerler bakımından başını Almanya’nın çektiği İttifak Devletleri’ne karşı yürütülen savaşı “kendi savaşları” olarak görmüşlerdir. Yani Avustralya ve Yeni Zelanda’nın 1. Dünya Savaşı’na “İngiltere’ye yardım için” katılmalarından farklı olarak, İrlandalıların konumları itibariyle savaşı “kendi savaşları” olarak görmelerinden dolayı iştirak ettikleri bilinmelidir. Nitekim İrlanda’nın 10. Tümen hariç bütün birlikleri Batı Cephesi’nde sadece Almanlara karşı savaşmıştır. Ancak 10. Tümenleri İngilizler tarafından Çanakkale Cephesi’ne getirilmiştir.

İrlanda birlikleri Çanakkale’de İngiliz komutanlar tarafından en önemli ve şiddetli çarpışmalarda görevlendirilmiştir. 8.000 civarında İrlandalı askerden % 75’i çarpışmalarda imha olmuş; ancak 2.000’i sağ kalabilmiştir. İrlandalıları bu kayıplarından savaşı yöneten İngilizleri sorumlu tutarlar (Tuncoku, 2002:

s.80). Dolayısıyla gönüllü olarak cepheye koşan İrlandalıların dönüştteki duyguları çok daha farklıdır. Savaşta fedakârlıklarının takdir edilmeyişi ise İrlandalılar için tam bir hayal kırıklığıdır. İrlandalı gönüllüler buradaki deneyimleri ve İngilizlerin kendilerine adeta ikinci sınıf muamelesi yaptıklarını düşündürten olayları yaşamaları nedeniyle, dönüşlerinde artık "İngilizlerle eşit konumda" ve "İngiltere'nin bir parçası" olmadıklarının bilincindedirler. Onun için yurtlarına daha bir "İrlandalı" olarak dönmüşlerdir. Bugün milliyetçi İrlandalılar, 1916 yılında yani I. Dünya Savaşı devam ederken Dublin'de başlayan ve İngiltere'nin şiddetle bastırıldığı Paskalya ayaklanmasını hatırlar ve sadece orada ölenleri gerçek vatansever olarak tanımlarlar. 1. Dünya Savaşı'nda ölenleri ise "aldatılmış saflar olarak" değerlendirirler. Dolayısıyla İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesinde bütün bunların etkisini unutmamak gerekir.

7. ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NIN İSRAİL'İN KURULUŞUNA ETKİLERİ

Musevi ulusuna Filistin'de yurt verilmesinin ilk yazılı ifadesi 1917 Barfour bildirgesinde olmuştur. 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle birlikte Yahudilerin, bir Siyon gönüllü birliği oluşturularak, İngiltere'nin yanında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşması gündeme gelmişti. Bu fikrin mimarları Rus asıllı Museviler Vlademir Jabodinski ve Joseph Trumpeldor idi. Bunlara göre başlayan savaş Osmanlı Devleti'nin topraklarının geri kalanının paylaşımı savaşıydı ve bu arada Filistin'de Musevilerin yurt edinmesi sağlanmalıydı. İngiltere'nin bu konudaki desteğini alabilmek için onun doğal müttefiki olduğunu ispatlamak istiyorlardı. Bu, "İngiltere yanında savaşa girmekle" olacaktı. Jabodinski, Trumpeldor'dan farklı olarak Siyonist birliğinin sadece Filistin cephesinde savaşması gerektiğini düşünüyordu.

1. Dünya Savaşı başladıktan sonra Osmanlı Devleti, Filistin'de yaşayan bir kısım Musevi'yi "silah biriktirdikleri" ve "İngiltere lehinde casusluk yaptıkları" için Mısır'a göç ettirmek durumunda kalmıştı. Bunlar özellikle Rus pasaportu taşıyan ve Osmanlı tabiiyetinde olmayıp, geçici izinle Filistin'de oturan Yahudilerdi.

Bu durumda olanlar için İngiltere'nin kurduğu göçmen kamplarında Gönüllü Siyon Birliği oluşturulur. Bunlar Filistin'de Osmanlı'ya karşı açılacak bir cephede savaşmak istediklerini İngiltere'ye iletirler. İngiltere ise bu aşamada Filistin'de yeni bir cephe açılmasına gerek olmadığını ancak "katırlı bir alay oluşturularak" cephe ve malzeme taşımak suretiyle Çanakkale cephesinde faydalı olabilecekleri düşüncesindedir.

Jabodinski, hem Filistin dışında savaşmaya karşıdır, hem de "katırlı alay"

lafını onur kırıcı bulmuştur. Trumpeldor'a göre ise cephe fark etmez; çünkü bütün yollar Siyon'a çıkar.

Sonuçta Siyonist Gönüllü Birliği Çanakkale muharebelerine katılır ve Musevi liderlere Siyonist hareketin "nihai hedefe" ulaşmasında önemli bir avantaj sağlar. Çanakkale Savaşları'ndan sonra 1917'de İrlanda'daki bir ayaklanmayı bastırmak için görevlendirilen Siyon Gönüllü Birliği bu görevi kabul etmez ve bu birlik dağılır. Bu birlik, 1918'de Kudüs'ün işgali sırasında İngilizlerin yanında savaşmak üzere 5000 kişiyle yeniden kurulacaktır. Sonuç itibarıyla Çanakkale Savaşları'na katılan Siyon Gönüllü Birliği, 1917 Barfour Bildirisi'nde Musevilere Filistin'de yurt vaat edilmesi nedeniyle önem arz etmektedir.

8. ANZAKLAR VE ÇANAKKALE

Çanakkale Savaşları'nın Avustralya ve Yeni Zelanda için önemi bilinmektedir. 1. Dünya Savaşı çıktığında İngiltere'nin deniz aşırı sömürgelerine yaptığı çağrı üzerine Anzaklar, hükümetlerinin aldığı savaşa katılma kararıyla, çoğu gönüllü asker olarak yazılmışlardır. Bu katılımda anavatan bildikleri "İngiltere'ye saldıran Almanya ile savaşmak" kadar savaş bahanesiyle Avrupa'yı özellikle de İngiltere'yi görmek, biraz da maddi kazanç beklentisi ve macera arayışları önemli etkenlerdir (Sezgin ve Sezgin, 2008: s.9). Ayrıca o günkü atmosfer ve propaganda ortamında "komşunun oğlu da gidiyor" toplumsal baskıyla burardan katılımların gerçekleştiği bilinmektedir. Şurası bir hakikat ki savaş gemilerine bindiklerinde Anzak askerleri Türkiye'de ve Mehmetçiklere karşı çarpışacaklarını değil; Hansa yani İngiltere'yi savaşa sürükleyen Almanya'ya karşı savaşacaklarını düşünüyordu. Bununla beraber Anzakların okul kitaplarında Türklerin Hıristiyan Batı uygarlığına karşı çarpışan barbar Doğulular olduğuna ilişkin "temel" bilgiler mevcuttu. Kahire'de eğitim aldıkları dönemde muhatap oldukları Arap, Türk, Mısır Kıbtîsi veya Fellah arasındaki farkı anlayacak durumda olmayan Anzaklar tarafından, bunların hepsine birden, Müslümanlar arasında yaygın bir isim olan Abdullah isminin kısaltması "Abdul", takma adını vermişlerdi. Bu yüzden Anzaklar, Çanakkale'de savaşırken de Türkleri "Abdul" olarak tanımlayacak ve çizdiği karikatürlerde, yazdığı şiirlerde bunu yansıtacaktır.

Öte taraftan Anzak ismi de ilk kez I. Dünya Savaşı ile birlikte kullanılmıştır. Çanakkale Cephesine gelmeden önce Kahire'de aldıkları eğitim sırasında Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerden oluşan ortak bir askeri birlik kurulmuştur. **A**ustralian and **N**ew **Z**eland **A**rmy **C**orps ifadesinin baş harflerinden de Anzac (Anzak) tabiri ortaya çıkmıştır (Tuncoku, 2000: s.34).

Bütün dünya gibi Anzaklar da bu savaşın bir yıldan kısa bir sürede bitece-

ğini düşünüyordu. Bu ortamda Çanakkale'ye getirilen ve 25 Nisan 1915 günü Gelibolu yarımadasına çıkartılan Anzaklar, alışık olmadıkları iklim ve doğa koşullarında, üstelik beklendiği gibi hemen teslim olmayan ve kolaylıkla yenilmeleri de mümkün gözükmeyen Türklere karşı savaşmak durumunda kalmıştır. 1916 Ocak sonuna kadar süren çarpışmalarda Anzaklar 10.000'e yakın ölü 30.000'e yakın yaralı vermişler, bu cepheden sağ kurtulanlar ise diğer cephelerde savaşmak üzere Belçika ve Fransa'ya gönderilmişlerdir. Yüzyıllardır Hıristiyanlarla savaşan barbar Doğulular olarak bildikleri Türklerin Çanakkale'de kalan ölülerine karşı intikam duygularıyla mezarlarını yakıp yıkacağını düşündüklerini ve bundan endişe ettiklerine ilişkin asker ailelerinin müracaatları olduğunu, durumu yerinde incelemek için Gelibolu'ya heyetler geldiğini biliyoruz. Hatta bir ara buradaki Anzak askerlerinin mezarlarının memleketlerine nakledilmesi hususu da gazetelerinde yer almıştı. Türklerin tahrip edebileceği gerekçesiyle mezarların nakledilmesi durumunda Türkiye'nin saygınlığı ve imajı bakımından olumsuz bir gelişme olacağı düşünülmelidir. Nitekim Atatürk, Anzak askerleri için "...Uzak diyarlardan evlâtlarını harbe gönderen analar, gözyaşlarınızı siliniz. Evlâtlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler, onlar bu topraklarda canlarını verdikten sonra artık bizim evlâtlarımız olmuşlardır." şeklindeki mesajı ile hem insan ve komutan olarak büyüklüğünü hem de diplomat olarak geleceği ne denli isabetli görebildiğini ortaya koyar. Gerçekten tarihte başka hiçbir komutan ülkesini işgale gelen düşman askerlerini böyle sevgi dolu sözlerle kucaklamamıştır. Anzak askerinin Gelibolu yarımadasına çıkartıldığı 25 Nisan günü Anzakların Milli Günü olarak kabul edilir.

9. ÇANAKKALE CEPHESİNDE KADINLARIMIZ

Gerçekten de bu cephenin unutulmaması gereken yönlerinden bir tanesi Çanakkale Cephesi'ndeki kadınlarımızdır. İstiklal Savaşı'nda büyük kahramanlıklar gösteren Nene Hatun, Kara Fatma ve tabii İnebolulu Satı Kadın, Kastamonulu Şerife Bacı ve Erkek Halime gibi kadın savaşçılarımız vardır. Unutmayalım ki Türk kadını Çanakkale Cephesi'nde de Mehmetçiğin sadece cephe gerisinde değil, aynı zamanda cephede de bilfiil destekçisi olmuştur. Nitekim Avustralya ve Yeni Zelanda arşivlerinde keskin nişancı veya cephede savaşan Türk kadınlarını anlatan asker mektubu ve günlükler mevcuttur. Mesela Avustralyalı bir piyade er (J. C. Davies) annesine yazdığı mektupta 18 Mayıs 1915 günü kendileriyle savaşan ve çok sayıda arkadaşını vuran 19-20 yaşlarında genç bir Türk kızından bahseder. Mektuba göre ölü olarak ele geçirdiklerinde genç kızın bedeninde tam 52 kurşun yarası bulunmaktaydı.

Times Gazetesi muhabirinin bir askerden naklen anlattığına göre ise kıyadaki küçük bir evde keskin nişancı bir Türk kadınıyla karşılaşmış teslim ol-

mayı reddeden kadın sonunda ele geçirildiğinde yanında yaşlı annesinin ve çocuğunun da olduğu ve üzerinde 16 düşman askerinin künyesinin bulunduğu görülmüştü (Bilgin, 2008: s.70).

Bir başka askerin mektubunda ise pusuya yatıp çarpışanların çoğunun kadın olduğu kendilerini yeşile boyayıp oradaki bitkilerle uyum sağladıkları anlatılmaktadır.

Çok sayıdaki örnekten anlaşıldığına göre Çanakkale cephesinde kadın varlığı birkaç bireysel istisna olmaktan ötede bir vakıadır. Tabi bu konuların hama-setten uzak tetkiklerle ortaya konması ve gelecek nesillere aktarılması gerekir.

SONUÇ

Çanakkale, yabancı yazarların eserlerinde Türklerin askeri başarısı olmaktan çok, "kötü hava ve coğrafya şartlarına", İngilizlerin konuyu aceleye getirdiklerine, hatta Rusların döktüğü mayınların Çanakkale Boğazı'na sürüklenerek (!) gemilerini batırdığına bağlamak istediklerini görüyoruz. İngiliz gizli yazışmalarına baktığımızda ise hadisenin böyle cereyan etmediği; hele hele Çanakkale Harekâtı'nın aceleyle düşünülüp uygulanmadığı ortadadır. Nitekim 1906, 1907, 1911 ve 1915'de böyle bir girişimin risklerini irdeleyen İngiliz askeri raporları mevcuttur. Bu raporlar, öylesine detaylıdır ki sadece bölgenin coğrafi ve fiziksel yapısı, bölgedeki yollar, kuyular, çeşmeler değil bölgedeki köylerin hangi etnik kökenleri barındırdığına kadar ayrıntılı bilgiler ve analizler içermektedir. Hatta ön siperlerden Türk askerlerine seslenerek propaganda yapacak kadar Türkçe bilgisine sahip Aubrey Herbert gibi istihbarat subaylarının da varlığı bilinmektedir (Say, 2007, s.6). Aslında bu cephede zaferden öylesine emindirler ki Çanakkale Boğazı'ndan sonra izlenecek siyaset konusunda dâhi ayrıntılı plânlar hazırlamışlardır.

Çanakkale Savaşları ile ilgili açıklığa kavuşturulması gereken bir başka husus cephedeki savaşın sona ermesi ve İtilaf Kuvvetleri'nin cepheyi boşaltmasıdır. Düşmanın çekilmesi sırasında Türk askerinin "imha taarruzu" yapmadığı bilinmektedir. Bunun nedenini "düşmanın cepheyi boşaltacağıının bilinmemesine" bağlayanlar olduğu gibi, İngiltere'nin Almanya ve Türkiye ile "gizli bir anlaşma yaparak" cepheyi boşalttığını iddia edenler dahi mevcuttur.

Aslında tepelere ve stratejik yerlere hâkim olan Türklerin düşmandaki hareketliliği görmemesi İngiliz, Avustralya ve Yeni Zelanda gazetelerinde cephenin boşaltılmasına ilişkin tartışmalardan haberdar olunmamasını düşünmek de mümkün gözükmemektedir. Neredeyse birkaç ay öncesinde cephenin boşaltılacağı bir sır olmaktan çıkmış olmalıdır.

Öte taraftan sözlü bile olsa gizli bir anlaşma yapmak daha uzun süre devam edeceği belli olan bir savaş ortamında hiç değilse propaganda malzemesi olacağı için akla yatkın görünmemektedir. Bu konunun esası yapılacak detaylı tetkiklerle ortaya konmalıdır.

Şurasını biliyoruz ki Falih Rıfkı Atay, Çankaya adlı eserinde "Mustafa Kemal'in düşmanın çekileceğini görerek genel bir taarruzla denize dökülmesini önerdiğini ancak cephe komutanı Liman von Sanders ve Enver Paşa'nın "kaybedecek tek bir askerimiz bile yoktur" gerekçesiyle bunu kabul etmediğini, Mustafa Kemal'in de bu sebeple istifa ederek İstanbul'a döndüğünü, fakat Sanders Paşa'nın istifayı hava değişikliği ve istirahat iznine çevirdiğini" yazmaktadır. İşin esası ayrıntılı tetkiklerle anlaşılacaktır. Ancak Mustafa Kemal'in 1915 Ekim sonunda İstanbul'a döndüğü vakıdır.

Öte taraftan bu savaş, Türk Milleti'ne çok sayıda askere mâl olmuştur. Bunlar arasında binlerce öğretmen, mülkiyeli, tıbbiyeli ve Türk Ocağı'ndan yetişen aydınlar vardır. Çanakkale askerlerimizin sayısı konusunda hâlâ ortada net rakamlar yoktur. Çanakkale cephelerinde Türk tarafından 310.000, İtilaf Devletleri'nden ise 540.000 civarında toplamda 850.000 civarında asker savaşmıştır. Genel olarak kaybımız için 253.000 rakamından bahsedilir. Bunların ne kadarının şehit ne kadarının sair sebeplerle kayıp durumunda olduğu çok net olarak ortaya konmamıştır. 56.000 civarında bizzat cephede şehit düşenin bulunduğu bilinmektedir. 195.000 kadar da kayıtlarda kayıp olarak görünür. Bunlar içerisinde savaş esirleri, hastalıktan ölenler de mevcuttur. Muhtelif kayıplarda bu konuda çok çeşitli rakamlar verilir (Atase,1993: s.499).

Verdiğimiz kayıpların önemli bir kısmı yüksek öğrenim görmüş kimselerdi. Kesin olmamakla birlikte burada kaybedilen yetişmiş okur-yazar oranının 100.000 civarında olduğu ifade edilmektedir (Atese, 1993: s.288). Bu kayıp Cumhuriyet'in kuruluşu dâhil sonraki dönemler için çok önemlidir. Hâlbuki İtilaf güçleri, askerlerinin büyük bölümünü sömürgelerinden getirdikleri için, kayıpları daha çok maddidir; beşerî kayıplarından etkilenmemişlerdir. Bununla birlikte Çanakkale'de başarılı olamayan İtilaf güçleri, umduğu ve planladığı şeyleri gerçekleştirilememiştir. Osmanlı Devleti saf dışı bırakılamamış, İstanbul ele geçirilememiş, Rusya'ya yardım ulaştırılamamış ve Rusya'nın imkânlarından istifade edilememiş, Bulgaristan İttifak tarafında savaşa girmiştir. Tabii İngiltere ve Fransa sömürgeleri nezdinde başta itibar olmak üzere bir dizi kayba uğramıştır (Yalçın vd., 2000: s.94).

Bizim için Çanakkale Savaşları'nın uzun süreden beridir kaybetmekte olan bir milletin kendine güvenini yeniden tazelemesi bakımından önemli bir rolü

olduğu muhakkaktır. Nitekim Milli Mücadele'nin başarılmasında en fazla ihtiyaç duyulacak husus milletin özgüveni olacaktır.

Çanakkale Savaşları'nda Anafartalar ve Arıburnu'nda düşman saldırılarını püskürten Mustafa Kemal'in, İngiliz ve Fransızların savaş strateji ve taktiklerini de gözleyerek öğrenme imkânı bulunduğu muhakkaktır. Belki aynı şekilde Mustafa Kemal'i yakından tanımış hem O'nun askeri deha ve becerilerini gözlemiş hem de vatan müdafaası konusunda ne kadar kararlı olduğunu görmüşlerdir. Nitekim Çanakkale Savaşları'nın baş mimari diyebileceğimiz Churchill'in "Yüz-yılda bir gelen deha karşımızdaydı" sözleri ortadadır.

Neticede Türk milleti kadınıyla, erkeğiyle bu "Nefsi Müdafaa" (Sezen ve Sezgin, 2008: s.7) harbinde vatanını korumuştur. Bunu da kahramanca ve mertçe yapmış, Çanakkale Geçilmez Destanını kaniyla yazmıştır.

[Bu büyük destanın kahramanı şehit ve gazilerimize minnet borçluyuz. Onları rahmetle anıyoruz. Dileyelim ki bu millet bir daha Çanakkale Müdafaası yapmak zorunda kalmasın. Ancak bunun için geçmişten ders almak ve birlik beraberlik içerisinde çok çalışmak zorundayız. Unutmayalım ki geçmişi unutanlar onu tekrarlamaya mahkûmdur.]

KAYNAKÇA

Akın, H. (2007). Kastamonu'nun Çanakkale Kahramanları, Yarımada Yayınları, İstanbul,

Altıntaş, A. (1998). Çanakkale İngiliz Orduları Komutanı Hamilton'un Çanakkale Savaşları Raporu, ÇOMÜ Yayınları.

Ataksor, H. (2008). Çanakkale Raporu Binbaşı Hulusi Beyin Savaş Anıları, Timaş Yayınları, İstanbul.

ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı), (1993). Birinci Dünya Harbinde, Çanakkale Cephesi Harekâtı, C.V/1, Ankara.

Atay, F. R. (1999). Çankaya, Yeni Gün Haber Ajansı, İstanbul.

Bilgin, İ. (2008). Çanakkale Destanı, Gerçek Efsanelerin Öyküsü, Timaş Yayınevi, İstanbul.

Çolak, İ. (2006). Çanakkale'nin Kahraman Mekteplileri, Lamure Yayınevi, İstanbul.

Çolak, İ. (2008). Mahşerin irfan Ordusu Okuldan Çanakkale'ye, Nesil Yayınları, İstanbul.

Eksi, M. (1995). Kastamonu Basınında Milli Mücadele'nin Yayınları, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Hersing, O. (2007). Çanakkale Denizaltı Savaşı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Hulagu, M. (Kasım 1999). "Milli Mücadele Dönemi Türkiye-İslam Ülkeleri Münasebetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 45 s. 901-938.

Kannengiesser, H. (2009). Çanakkale'de Türklerle Beraber Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale, Timaş Yayınları, İstanbul.

Kaplan, L. (1988). Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Karabekir, K. (1994a). Birinci Cihan Harbine Neden Girdik ?, Cilt: I, Emre Yayınları, İstanbul.

Karabekir, K. (1994b). Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik ?, Cilt: II, Emre Yayınları, İstanbul.

Milli Mücadele Tarihi, (2005). Cilt:I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Mühlman, C. (2009). İmparatorluğun Sonu 1914, Timaş Yayınları, İstanbul.

Ortaylı, İ. (2007). Son İmparatorluk Osmanlı, Timaş Yayınları İstanbul.

Özalp, K. (1998). Milli Mücadele 1919-1922 Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Sofuoğlu, E. (2007). Kosova'nın Çanakkale Kahramanları, Yarımada Yayınları, İstanbul.

Tuncoku, M. (2000). Anzakların Kaleminden Mehmetçik, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Tuncoku, M. (2002). Çanakkale 1915 Buzdağının Altı, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Sezen, N. ve Sezgin, İ. (2008). Çanakkale Cephesinden Anzak Günlükleri, İstanbul, 2008.

Aubrey, H. Ve Henry M. (2007). (Çev. Seyfi Say). Çanakkale: Devler Ülkesinde Devler Savaşı, Ataç Yayınları, İstanbul, 2007.

Vedel, E. (2007). (Çev. İlhan Güllü), Çanakkale'de Fransız Donanması, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Yalçın, D. vd. (2000). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.